

بررسی وضعیت موجود و مطلوب برنامه‌درسی آموزش برای توسعه پایدار در دوره ابتدایی از منظر معلمان و تحلیل محتوای آن در کتاب‌های درسی

آمنه بابازاده^۱، ابراهیم صالحی عمران^{۲*} و میمنت عابدینی بلترک^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۰۹

پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۰۴/۱۹

چکیده:

پژوهش حاضر با هدف بررسی وضعیت موجود و مطلوب برنامه‌درسی آموزش برای دوره ابتدایی از منظر معلمان و تحلیل محتوای آن در کتاب‌های پایه ششم ابتدایی صورت گرفت. طرح پژوهش، کمی و روش پژوهش، توصیفی-پیمایشی؛ جامعه‌ی آماری شامل ۲۵۰ نفر معلمان ابتدایی شهر بابلسر بوده که بر اساس جدول مورگان، نمونه ۱۴۸ نفر به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبتی، انتخاب گردید. ابزار در این بخش پرسشنامه محقق ساخته بوده که با CVR ۰/۷۰ و پایایی با ضریب آلفای کرونباخ بالای ۰/۹۲ مورد استفاده قرار گرفت. روش پژوهش در بخش دوم، تحلیل محتوا می‌باشد. جامعه‌ی آماری این بخش کتاب‌های پایه ششم ابتدایی در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ بوده که نمونه شامل تمامی کتاب‌های این پایه (قرآن، هدیه‌های آسمانی، مطالعات اجتماعی، نگارش، کار و فن‌آوری، تفکر و پژوهش، فارسی و علوم) به استثناء ریاضی است. ابزار چک‌لیست با CVR ۰/۹۰ و پایایی آن با ضریب توافقی، ۰/۷۷ مورد استفاده قرار گرفت. جهت تحلیل داده‌ها، از روش آنتروپی شانون استفاده گردید. یافته‌ها در بخش اول کمی نشان داد، سطح معناداری محاسبه شده بین دو وضعیت موجود و مطلوب ۰/۰۱ است ($P < 0/05$)؛ و در بخش تحلیل محتوا، درمؤلفه اقتصادی به شاخص «مصرف پایدار»، در مؤلفه اجتماعی به شاخص «بهداشت»، در مؤلفه فرهنگی به شاخص «میراث فرهنگی» و در مؤلفه زیست محیطی به شاخص «انرژی» بیشترین توجه صورت گرفته است. نتایج نشان داد، از نظر معلمان وضعیت موجود برنامه‌درسی آموزش برای توسعه پایدار به طور معناداری کمتر از وضعیت مطلوب است و جهت رسیدن به جایگاه مطلوب، باید برنامه‌درسی دوره ابتدایی مورد بازنگری قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: آموزش برای توسعه پایدار، برنامه‌درسی موجود، برنامه‌درسی مطلوب، کتاب‌های درسی

۱. دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

۲. استاد، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران. نویسنده مسئول: edpes60@hotmail.com

۳. دانشیار، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

مقدمه

یکی از چالش‌های عصر حاضر، تحقق و نحوه اجرای توسعه پایدار می‌باشد. توسعه، می‌تواند استعداد‌های مختلف انسان را شکوفا کند (Ellyatt, 2022) و با استفاده بهینه از منابع مختلف، منجر به تأمین خواسته‌های اصیل انسان شود و در نتیجه افراد جامعه، مسیر تکاملی شایسته‌ی خود را می‌پیمایند. نظریه‌ی (۱۳۸۲) به نقل از هاشمی و جعفری (۱۳۹۸) توسعه را این‌گونه تعریف کرده است: در معنای لغوی به معنای وسعت‌دادن و فراخ کردن است. ولی در عمل، مفهومی است که اشاره به گذر از شرایط کنونی به شرایط مطلوب دارد.

توسعه پایدار نیز بنا بر تعریف مطرح شده در کمیسیون "برانتلند" که معتبرترین تعریف محسوب می‌شود، « توسعه‌ای است که بتواند نیازهای زمان حال را بدون به خطر انداختن توانایی نسل‌های آینده برای برآوردن نیازهایشان برآورده سازد و اینکه توسعه پایدار بیانگر رابطه‌ی متقابل طبیعت و انسان‌ها در سراسر جهان است» (unesco, 2014;10). توسعه پایدار، فرآیندی است که به برنامه نیاز دارد. از سویی اجرایی شدن این برنامه در هر کشور به مشارکت و همکاری مردم نیاز دارد. مشارکت مردم هم مستلزم آمادگی درونی، همکاری رفتاری و همچنین همراهی فکری آنان است و در نهایت این آمادگی، همراهی و همکاری جز آموزش و تربیت میسر نمی‌شود (کاشانی و رستم پور، ۱۳۹۲). در واقع می‌توان ادعا کرد که توسعه یافتگی یا عقب ماندگی یک کشور به طور مستقیم به نگرش و باور یک ملت مربوط است.

از آنجایی که نهاد آموزشی، اساساً نهاد نگرش‌سازی است. از این‌رو می‌توان آن را سنگ بنای توسعه پایدار قلمداد نمود (Ghofrani, 2017). آموزش برای توسعه پایدار رویکردی جامع محسوب می‌شود که به دنبال توانمندسازی مردم برای پذیرش مسئولیت برای ایجاد یک آینده پایدار می‌باشد. این برنامه در بردارنده‌ی ابعاد فرهنگی، اجتماعی، زیست محیطی و اقتصادی است (UNESCO-Iran National Commission, 2015). آموزش برای توسعه پایدار یک برنامه یا پروژه خاص نیست، بلکه چتری است برای بسیاری از شکل‌های مختلف آموزش که در حال حاضر وجود دارند و آنهایی که بعداً ایجاد می‌شود (Wals, 2013).

¹ . Brundtland

آموزش برای توسعه پایدار، یک رویکرد آموزشی است که به دنبال توانمندسازی مردم برای پذیرش مسئولیت برای ایجاد یک آینده‌ی پایدار می‌باشد. این برنامه که در پی تصویب قطعنامه ۵۷/۲۵۴ مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۲ مبنی بر تعیین دهه‌ی ۲۰۱۴-۲۰۰۵ به عنوان «دهه‌ی آموزش برای توسعه پایدار» در یونسکو طراحی شد، که شامل ابعاد فرهنگی، اجتماعی، زیست محیطی و اقتصادی می‌باشد و در همه‌ی آنها، آموزش به عنوان رکن و ابزار اصلی به منظور تحقق اهداف برنامه در نظر گرفته شده است (کمیسیون ملی یونسکو، ۱۳۹۵).

در آموزش برای توسعه پایدار، این چهار بعد با ارتباط متقابل با یکدیگر، فرایند توسعه را شکل می‌دهند. بعد اقتصادی به روند رشد و پیشرفت اقتصادی اشاره دارد و در آن رفاه فرد و جامعه باید از طریق استفاده درست و بهینه منابع طبیعی و توزیع عادلانه منافع، حداکثر شود. بعد اجتماعی به رابطه انسان و انسان، تعالی رفاه افراد، سلامت و بهداشت و خدمات آموزشی، برابری و عدم تبعیض در تمامی زمینه‌ها مربوط می‌شود. بعد زیست محیطی با حفاظت و تقویت پایه منابع بیولوژیکی، فیزیکی و اکوسیستم مرتبط است و به رابطه طبیعت و انسان می‌پردازد (unesco, 2002). بعد فرهنگی با ایجاد تغییراتی در حوزه‌های ارزشی، شناختی و گرایشی انسان‌ها همچنین در توانایی‌ها و باورهایشان، شخصیت ویژه‌ای را در آن‌ها به وجود می‌آورد، که حاصل این باورها و توانمندی‌ها، رفتارهای خاصی است که مناسب توسعه می‌باشد (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۴ به نقل از بابایی فرد، ۱۳۸۹).

در مجموع؛ مهارت‌های ارزشمند هر کشور جهت دستیابی به توسعه پایدار، باید در برنامه‌های درسی ادغام شود؛ این معیارهای برنامه درسی، در هر کشوری متفاوت می‌باشد. در این راستا یکی از عناصر بسیار مهم برنامه درسی، محتوا محسوب می‌شود و به دلیل متمرکز بودن سیستم آموزشی ایران، محتوا می‌تواند راهبردی اساسی در راستای آموزش این مفهوم به فراگیران باشد. (Abedini Baltork, Liaghtdar & Mansoori, 2015). از سویی دیگر با توجه به حساس بودن دوره ابتدایی و اینکه شخصیت و خصوصیات رفتاری و عادات هر فرد در این دوره شکل می‌گیرد (Rezaie & et al, 2018)، این مسأله مطرح می‌شود که راه دستیابی به توسعه پایدار، نیازمند توجه خاصی به آموزش‌های ابتدایی است، چون این آموزش‌ها و تبیین برنامه‌های درسی در این راستا، شهروندان مناسب توسعه پایدار را تربیت می‌کنند.

بررسی پژوهش‌های داخلی و خارجی نشان می‌دهد که در ایران پژوهشی جامع در مورد آموزش برای توسعه پایدار در جهت تعیین نیاز و بازبینی در برنامه درسی دوره‌ی ابتدایی صورت نگرفته است. این پژوهش با توجه به اهمیت هر چهار بعد و تأثیر متقابل آنها بر یکدیگر در راستای تحقق اهداف توسعه پایدار، صورت گرفته است. در این مسیر با توجه به اهمیت عنصر محتوا و همچنین در راستای حرکت به سوی نظام آموزشی غیر متمرکز، ارزیابی و پژوهش خود را بر پایه‌ی نظرات معلمان استوار کرده تا بدین وسیله بتوان با توجه به دیدگاه مجریان آموزشی، گامی مفید در راستای تحقق توسعه پایدار در کشور عزیزمان برداشته شود.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مسائل و چالش‌های مهم جهانی که تمامی جوامع را درگیر ساخته، می‌تواند با توجه به اهمیت توسعه پایدار و با در نظر گرفتن فرصت‌ها و ظرفیت‌های آموزشی شناخته شده در کشور، کاهش یا پایان یابد.

در این راستا توسعه پایدار با ۱۷ هدف کلی برای اجرا در سال ۲۰۱۵ تدوین شد (Molaei & Amin, 2019). این اهداف ۱۷ گانه که توسط سران کشورها و دولت‌ها، مورد تصویب قرار گرفت، اینگونه اعلام شده است: «(۱) بدون فقر (۲) بدون گرسنگی (۳) سلامتی مطلوب (۴) کیفیت آموزش (۵) برابری جنسی (۶) آب سالم و بهداشت (۷) انرژی ارزان و تجدیدپذیر (۸) کار و اقتصاد خوب (۹) زیرساخت خوب و نوآوری (۱۰) کاهش نابرابری (۱۱) شهرها و جوامع پایا (۱۲) استفاده امن از منابع (۱۳) اقدام درباره آب و هوا (۱۴) اقیانوس‌های پایا (۱۵) استفاده پایا از زمین (۱۶) صلح و عدالت (۱۷) همکاری‌ها در توسعه پایدار» (Unesco, 2018; Pisano & et al, 2015). یکی از مسائل مهم در این بخش، آموزش برای توسعه پایدار (ESD)، می‌باشد. "این مفهوم نوظهور اما پویا، چشم‌انداز جدیدی از آموزش را در بر می‌گیرد" (Unesco, 2002)؛ که هدف اصلی آن جهت‌بخشی مجدد جوامع در حرکت به سوی توسعه پایدار است. که این امر، نیازمند بازنگری در نظام‌ها و ساختارهای آموزشی و نیز ایجاد چارچوب جدیدی برای یاددهی و یادگیری است. از این رو یونسکو، معتقد است اجرای همه جانبه‌ی آموزش برای توسعه پایدار شامل محتوای یادگیری، محیط‌های یادگیری، دستاوردهای یادگیری و دگرگونی اجتماعی می‌باشد

1. Education for Sustainable Development

(Unesco,2014). در واقع ESD نیاز دارد بر فرایند یادگیری متمرکز شود. این روند به صورت آموزش‌های عمل‌گرا با عناصری مانند خودیادگیری، یادگیری مشارکتی، بین‌رشته‌ای و همچنین تلفیق یادگیری رسمی و غیر رسمی صورت می‌گیرد (Unesco,2018).

تمرکز قبلی سازمان ملل بر این بود که هیچ کودکی بدون آموزش ابتدایی یا متوسطه نماند. اینک با توجه به اهداف برنامه ۲۰۳۰ توسعه پایدار، اولویت نخست، ارتقای کیفیت آموزش ESD، فرایندها و نتایج یادگیری در آموزش است (Japan National Commission,2016). اما متأسفانه طبق گزارشات اهداف توسعه پایدار در سال ۲۰۲۰، اعلام گردید که بیماری همه‌گیر کووید-۱۹ تأثیرات مخربی در مسیر دستیابی به این اهداف، ایجاد کرده است. تعطیلی مدارس در سراسر جهان و عدم دسترسی به کامپیوتر و اینترنت در خانه و همچنین سطح پایین مهارت‌های رایانه‌ای در خانواده‌ها می‌تواند سال‌ها پیشرفت در دسترسی به آموزش با کیفیت و فراگیر را معکوس کند (Catarci,2021). با این حال این وضعیت می‌تواند به فرصتی برای بازاندیشی در برنامه درسی، نحوه ارزیابی فرآیندهای تدریس و یادگیری و توسعه قابلیت‌های دانش‌آموزان به منظور تقویت مهارت‌های آنها بدل شود. (Unesco,2020). پژوهش‌های گوناگونی در راستای آموزش برای توسعه پایدار صورت گرفته است که در اینجا به مواردی اشاره می‌شود؛

بنی‌اسدی^۲ و همکاران (۲۰۲۱)، در پژوهشی به بررسی یادگیری مفاهیم توسعه پایدار در پایه چهارم مقطع ابتدایی پرداختند و نشان دادند که می‌توان به بالاتر بودن نگرش دانش‌آموزان نسبت به دانش آنها در بعد اجتماعی و زیستی اشاره کرد و همچنین در تحلیل محتوا کتاب‌های درسی، مفاهیم آموزش برای توسعه پایدار در بعد اجتماعی (مواردی مانند تنوع اجتماعی، مشارکت) آورده نشده است و توجه به بعد زیستی، ناکافی است.

فضلعلی‌زاده صوفی^۳ و همکاران (۲۰۲۰)، در پژوهش خود نشان دادند، مؤلفه‌های حفظ آب، انفاق، بهداشت فردی یا سلامت، قانون‌مداری، محیط زیست، امید به زندگی، مشارکت، اسراف، اشتغال و صرفه‌جویی از لحاظ اهمیت، به ترتیب رتبه‌های یک تا ده را بدست آوردند؛ و بازنگری در محتوای کتب درسی دوره ابتدایی جهت تربیت اقتصادی

1 . covid-19

2 Baniasadi

3 FazlalizadehSufi

دانش‌آموزان امری ضروری است. حسینی و همکاران (۱۳۹۸)، در بررسی جایگاه مؤلفه‌های توسعه پایدار در برنامه درسی علوم تجربی دوره ابتدایی اذعان داشتند میزان تأکید برنامه درسی علوم تجربی، نسبت به مؤلفه‌های ششگانه توسعه پایدار (حفظ محیط زیست، الگوی مصرف، دفع زباله و درک محیط زیست، آب و هوا، خاک و منابع طبیعی، آلاینده‌ها و تغذیه) در سطح متوسط بود و نیازمند بازنگری است. فضلعلی‌زاده صوفی و همکاران (۲۰۲۰)، در تحلیل تربیت اقتصادی برنامه درسی دوره ابتدایی نشان دادند، در برنامه درسی این دوره، مضامین فرعی اقتصادی (همچون شایسته‌سالاری و...) و مفاهیم کلی (همانند افزایش آفرینش درآمد، مدیریت هزینه و...) از فراوانی بالایی برخوردار است.

محمودی^۱ (۲۰۱۸)، در پژوهش خود نشان داد در کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی، توجه متعادلی به مؤلفه‌های اخلاق زیست محیطی نشده است؛ و به ترتیب به مؤلفه‌های «حفاظت از فضای سبز و درختکاری»، «شناخت طبیعت به عنوان مخلوق الهی» توجه بیشتری شده است و به مؤلفه‌های «صرفه‌جویی و پرهیز از اسراف»، «پرهیز از آلوده نمودن محیط زیست» توجه کمتری شده است. رضایی و همکاران (۲۰۱۸)، نیز در بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار در برنامه درسی علوم اجتماعی دوره ابتدایی، بیان داشتند بیشترین ضریب اهمیت مربوط به محافظت محیط طبیعی و حقوق شهروندی است و کمترین ضریب اهمیت مربوط به مصرف بیش از حد و مصرف پایدار است و همچنین بسیاری از مؤلفه‌ها فاقد فراوانی است. حمیدی-زاده^۲ و همکاران (۲۰۱۸)، در پژوهش خود نشان دادند که صاحب‌نظران معتقدند وضعیت برنامه درسی چد فرهنگی در ایران در هر ۴ عنصر اصلی و نیز در عناصر فرعی مورد بررسی، نسبت به وضعیت مطلوب برنامه درسی چند فرهنگی از حد متوسط نیز پایین‌تر است. پیروزه^۳ و صبوری^۴ (۲۰۱۶)، در تحلیل کتاب‌های فارسی دوره شش ساله‌ی اعلام کردند، توازن در پرداخت به اجزای هویت ملی در ابعاد گوناگون آن و بی‌توجهی به شخصیت‌های ملی، ارزش‌های ملی اقتصادی و فرهنگ بومی وجود نداشته است.

¹ Mahmoodi

² Hamidizadeh

³ Pirouzeh

⁴ Sabouri

کوبیش^۱ و همکاران (۲۰۲۱)، در بررسی تحقیقات مربوط به نقش مدارس در کمک به رفاه جامعه و توسعه پایدار نشان داد مدارس، پتانسیل زیادی جهت بهبود جامعه و حرکت به سوی توسعه پایدار دارند. استفاده از آموزش‌های فرارشته‌ای در مدارس به پیشرفت‌های آموزشی، کارکنان و سطح سازمانی نیاز دارد.

ژئو^۲ (۲۰۲۰)، در بررسی مدارس ابتدایی محلی چین، نشان داد ESD در مدارس ابتدایی منتخب در چین، توسعه نیافته است. اما با وجود اقدامات محدود ESD در مدارس ابتدایی منتخب، مدیران و معلمان دیدگاه‌های مثبتی نسبت به این رویکرد دارند و رویکردهای آموزشی ESD مانند یادگیری دانش‌آموز محور و آموزش متمرکز بر شایستگی از پشتیبانی بالایی برخوردار بود. یالچینکایا^۳ (۲۰۱۳)، در بررسی برنامه‌درسی مطالعات اجتماعی ابتدایی ترکیه از منظر آموزش برای توسعه پایدار یونسکو نشان دادند برخی دامنه‌ها مانند برابری جنسیتی، اچ آی وی / ایدز، تغییرات آب و هوایی، که برای ESD بسیار مهم هستند، اخیراً در این برنامه‌ها وجود ندارند و برنامه درسی مطالعات اجتماعی باید بهبود یابد.

این پژوهش به دنبال پاسخگویی به سؤالات زیر است:

- ۱) وضعیت موجود برنامه‌درسی آموزش برای توسعه پایدار در دوره ابتدایی از منظر معلمان چگونه است؟
- ۲) وضعیت مطلوب برنامه‌درسی آموزش برای توسعه پایدار در دوره ابتدایی از منظر معلمان چگونه است؟
- ۳) آیا بین (وضعیت) موجود و وضعیت مطلوب برنامه‌درسی آموزش برای توسعه پایدار از منظر معلمان تفاوت معناداری وجود دارد؟
- ۴) میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار در کتاب‌های درسی پایه ششم تا چه حد است؟

روش‌شناسی پژوهش

1. Kubisch
2. Zhou
3. Yalcinkaya

طرح پژوهش حاضر، کمی بوده است. پاسخگویی به سؤال‌های اول تا سوم؛ از روش توصیفی-پیمایشی و برای پاسخگویی به سؤال چهارم از روش تحلیل محتوا از نوع کمی استفاده گردید. در بخش اول، جامعه آماری، ۲۵۰ نفر معلمان دوره‌ی ابتدایی دولتی و غیردولتی شهر بابلسر بوده، که طبق جدول مورگان، ۱۴۸ نفر بر اساس روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبتی، انتخاب شدند. ابزار پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته بود که گویه‌های آن با استفاده از منابع یونسکو، ۲۰۱۰؛ سازمان ملل، ۲۰۱۷؛ و پژوهش‌های داخلی مانند رضایی، ۱۳۹۵؛ رضایی و همکاران، ۱۳۹۷ استخراج گردید. روایی پرسشنامه بر اساس نظر ۵ تن از اساتید علوم تربیتی و ۷ نفر از معلمان دوره ابتدایی، با CVR ۰/۷۰ و پایایی پرسشنامه با ضریب آلفای کرونباخ بالای ۰/۹۲ مورد تأیید قرار گرفت. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش آمار استنباطی (آزمون t و کالموگروف-اسمیرنوف و ویلکاکسون یک نمونه‌ای و دو نمونه‌ای) استفاده شده است و داده‌ها به کمک نرم‌افزار spss تحلیل شده‌اند.

در بخش دوم، جامعه آماری کتاب‌های پایه ششم ابتدایی (به جز ریاضی) در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ بوده است که نمونه با جامعه یکسان است. ابزار مورد استفاده چک لیست می باشد که شامل ۴ مؤلفه و ۲۹ شاخص بوده است و با نظرخواهی از ۱۲ نفر از متخصصان برنامه‌ریزی درسی و معلمان، روایی محتوایی بر اساس CVR، ۰/۹۰ به دست آمد که مورد تأیید می‌باشد. جهت پایایی با نظرخواهی از سه ارزیاب، ضریب توافقی، ۰/۷۷ بدست آمد. در مرحله بررسی پیام، مواردی همچون متن درس، تصاویر و فعالیت‌هایی که به هر یک از مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار پرداخته شده بود، شناسایی و سپس جهت تحلیل داده‌ها از روش آنتروپی شانون استفاده گردید.

یافته‌ها:

سؤال اول؛ وضعیت موجود برنامه‌درسی آموزش برای توسعه پایدار در دوره ابتدایی از منظر معلمان چگونه است؟

جدول ۱: آزمون t تک نمونه‌ای برای وضعیت موجود برنامه درسی آموزش برای توسعه پایدار

میانگین Average	انحراف معیار standard deviation	میانگین نظری Theoretical average	t	درجه آزادی df	سطح معناداری sig
2.83	0.71	3	-2.95	147	0.004

بر اساس جدول ۱، میانگین مشاهده شده ۲/۸۳، آماره $t = -2/95$ و با سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ بدان معناست که از نظر معلمان وضعیت موجود توجه به برنامه درسی آموزش برای توسعه پایدار کمتر از متوسط است.

سؤال دوم؛ وضعیت مطلوب برنامه درسی از لحاظ میزان توجه به بعد اجتماعی در دوره ابتدایی از منظر معلمان چگونه است؟

جدول ۲: آزمون ویلکاکسون یک نمونه‌ای برای نمره کل وضعیت مطلوب توجه برنامه درسی آموزش برای توسعه پایدار

میانگین مشاهده شده	میانگین نظری	آماره	خطای معیار	آماره استاندارد	تعداد	سطح معناداری
observed median	Theoretical median	statistics	The standard error	Standard statistics	Number	sig
4.19	3	10506.50	506.60	10.29	148	0.001

بر اساس جدول ۲، میانگین مشاهده شده ۴/۱۹، آماره استاندارد شده ۱۰/۲۹ و با سطح معناداری آن کمتر از ۰/۰۵، نشان داد از نظر معلمان وضعیت مطلوب برنامه درسی از لحاظ توجه به ۴ بعد آموزش برای توسعه پایدار باید بیشتر از حد متوسط باشد.

سؤال سوم؛ آیا بین وضعیت موجود و وضعیت مطلوب برنامه درسی آموزش برای توسعه پایدار از منظر معلمان تفاوت معناداری وجود دارد؟

جدول ۳: آزمون ویلکاکسون دو نمونه‌ای برای مقایسه نمره کل وضعیت موجود و مطلوب

میانگین رتبه منفی	میانگین رتبه مثبت	Z	تعداد کل	سطح معناداری
Average negative rating	Average positive rating			sig
19.00	73.42	-141.14	148	0.001

بر اساس جدول ۳، آماره مشاهده شده $Z = -10/14$ و با سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵، بیانگر این مطلب است که از نظر معلمان وضعیت موجود برنامه درسی آموزش برای توسعه پایدار به طور معناداری کمتر از وضعیت مطلوب است.

سؤال چهارم؛ میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار در کتاب‌های درسی پایه ششم تا چه حد است؟

جدول ۴: توزیع فراوانی مؤلفه اقتصادی در کتاب‌های پایه ششم ابتدایی

Table 4-Frequency distribution of economic component in sixth grade books

کتاب‌ها Books	مصرف بیش از حد Excessive consumption	مصرف پایدار Sustainable consumption	فقر و برابری Poverty and equality	جمع Total
قرآن Quran	0	1	0	1
کار و فن‌آوری Work & Technology	0	16	0	16
تفکر و پژوهش Thinking & Reaearch	1	0	0	1
فارسی (نگارش) Farsi (writing)	0	0	0	0
فارسی Farsi	0	0	0	0
مطالعات اجتماعی Social studies	13	25	1	39
هدیه‌های آسمانی hedyehae asmani	0	0	2	2
علوم Science	3	3	0	6
جمع Total	17	45	3	65

بر اساس جدول ۴ از مجموع ۶۵ فراوانی مؤلفه اقتصادی، شاخص مصرف پایدار با ۴۵ فراوانی، شاخص مصرف بیش از حد با ۱۷ فراوانی، شاخص فقر و برابری با ۳ فراوانی مشاهده گردید. بیشترین میزان فراوانی مربوط به شاخص مصرف پایدار بوده است. به عنوان مثال، ص ۲۱ علوم، "قطع بیش از حد درختان جنگل به چرخه‌ی روبرو چه آسیبی خواهد زد؟" و ص ۳۲ مطالعات اجتماعی، "تصویر خرید و مصرف بیش از حد مواد غذایی" به شاخص مصرف بیش از حد اشاره کرده است. در ارتباط با شاخص مصرف پایدار در ص ۲۷ قرآن، "باهم فکری اعضای گروه خود، چند صفت افراد با تقوا را بنویسید: پرهیز از اسراف، ..." و ص ۶۹ کتاب علوم، "تصویر صفحات انرژی خورشیدی، درخت، توربین‌های بادی (مصرف درست انرژی‌های تجدیدپذیر و ناپذیر)" بدان اشاره شده است. همچنین در ارتباط با شاخص فقر و برابری در ص ۳۲ مطالعات اجتماعی، "تصویر کمبود و فقر مواد غذایی در کشورهای آفریقایی"؛ ص

۳۴ هدیه‌های آسمانی" او می‌دانست که آن حضرت، درآمد کشاورزی خود را در اختیار فقیران قرار می‌دهد"، نشان داده شده است.

جدول ۵: میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه اقتصادی در کتاب‌های درسی

Table 5-E_J & W_J the economic component studied in textbooks

معیارها	مصرف بیش از حد Excessive consumption	مصرف پایدار Sustainable consumption	فقر و برابری Poverty and equality
میزان بار اطلاعاتی E _J	0.326	0.461	0.306
میزان ضریب اهمیت W _J	0.298	0.422	0.280

بر اساس جدول ۵ بیشترین میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه اقتصادی، مربوط به شاخص مصرف پایدار با میزان بار اطلاعاتی ۰/۴۶۱ و ضریب اهمیت ۰/۴۲۲، پس از آن شاخص مصرف بیش از حد با میزان بار اطلاعاتی ۰/۳۲۶ و ضریب اهمیت ۰/۲۹۸ و در نهایت کمترین میزان، مربوط به شاخص فقر و برابری، با میزان بار اطلاعاتی ۰/۳۰۶ و ضریب اهمیت ۰/۲۷۹ می‌باشد.

جدول ۶: توزیع فراوانی مؤلفه اجتماعی در کتاب‌های پایه ششم ابتدایی

Table 6- Frequency distribution of social component in sixth grade books

کتاب‌ها	حکومت خوب good government	تبعیض اجتماعی Social	فراگیر comprehensive	برابری	ساختن	صلح Peace	حقوق بشر human	ایمنی و سلامت hygiene	بهداشت hygiene	حقوق	جمع Total
قرآن Quran	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
کار و فن‌آوری Work & Technology	0	0	0	0	0	0	2	11	0	0	13
تفکر و پژوهش Thinking & Reaearch	0	0	0	0	0	2	5	1	2	0	10
فارسی (نگارش) Farsi (writing)	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
فارسی Farsi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
مطالعات اجتماعی Social studies	2	2	2	1	0	0	10	4	7	0	28

15	3	8	0	0	1	0	0	1	2	0	هدیه‌های آسمانی hedyehae asmani
15	0	15	0	0	0	0	0	0	0	0	علوم Science
83	12	40	0	18	3	0	1	3	4	2	جمع Total

بر اساس جدول ۶ از مجموع ۸۳ فراوانی مؤلفه اجتماعی، شاخص بهداشت با ۴۰ فراوانی، شاخص حقوق بشر با فراوانی ۱۸، شاخص حقوق شهروندی با ۱۲ فراوانی، شاخص تبعیض اجتماعی با ۴ فراوانی، شاخص فراگیر بودن با ۳ فراوانی و همچنین شاخص صلح با ۳ فراوانی، شاخص حکومت خوب با ۲ فراوانی؛ شاخص برابری جنسیت با ۱ فراوانی و شاخص‌های ساختن جوامع و آیدز بدون هیچ فراوانی در کتاب‌های درسی مشاهده گردید. لازم به ذکر است که بیشترین میزان فراوانی مربوط به شاخص بهداشت بوده است. به عنوان مثال، ص ۱۱۵ مطالعات اجتماعی، در جمله "پس از انقلاب اسلامی، جمهوری اسلامی بوجود آمد و مردم ایران سرنوشت خود را به دست گرفتند" به شاخص حکومت خوب؛ در ص ۷۵ هدیه‌های آسمان، "مسلمانان جهان با زبان‌ها و رنگ‌های گوناگون، یکدل و متحد، شانه به شانه‌ی یکدیگر خدای یکتا را عبادت می‌کنند" مربوط به شاخص تبعیض اجتماعی؛ ص ۱۱۹ مطالعات اجتماعی "نیروهای مردمی که به آنها بسیج می‌گفتند به یاری ارتش و سپاه آمدند" مربوط به شاخص فراگیر بودن؛ ص ۱۲۱ مطالعات اجتماعی "در مقابل هجوم دشمن به کشور ما، همه‌ی ملت ایران از اقوام و گروه‌های مختلف، زن و مرد و پیر و جوان ایستادگی و از میهن دفاع کردند"، مربوط به شاخص برابری جنسیت؛ ص ۶۰ هدیه‌های آسمان "پس میان برادرانتان صلح برقرار کنید" مربوط به شاخص صلح؛ ص ۱۵ کار و فناوری، "پس ما اگر بخواهیم از پرونده‌های دیگران استفاده کنیم... در دنیا با نام قانون حق تکثیر یا کپی رایت نام‌گذاری شده است" مربوط به شاخص حقوق بشر؛ ص ۹۶ علوم، "تصویر زباله‌های انباشته شده کنار جاده، مربوط به شاخص بهداشت و ص ۲۴ هدیه‌های آسمان، "تصویر کمک‌کردن کودک به پیرزن و رد شدن از خط عابر پیاده"، مربوط به شاخص حقوق شهروندی بوده است.

جدول ۷: میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه اجتماعی در کتاب‌های درسی
Table 7-E_J & W_J the social component studied in textbooks

شهر وندی حقوق Citizenshi rights	بهداشت hygiene	ایدز و سلامت AIDS and health	حقوق بشر human rights	صلح Peace	ساختن Building	برابری Gender	بودن فراگیر comprehensiv being	تبعیض اجتماعی Social	حکومت خوب good government	
0.462	0.702	0	0.523	0.306	0	0	0.306	0.334	0	میزان بار اطلاعاتی E _J
0.175	0.267	0	0.199	0.116	0	0	0.116	0.127	0	میزان ضریب اهمیت W _J

بر اساس جدول ۷ بیشترین میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه اجتماعی، مربوط به شاخص بهداشت با میزان بار اطلاعاتی ۰/۷۰۲ و ضریب اهمیت ۰/۲۶۷، پس از آن شاخص حقوق بشر با میزان بار اطلاعاتی ۰/۵۲۳ و ضریب اهمیت ۰/۱۹۹ و پس از آن شاخص حقوق شهروندی با میزان بار اطلاعاتی ۰/۴۶۲ و ضریب اهمیت ۰/۱۷۵، پس از آن شاخص تبعیض اجتماعی با میزان بار اطلاعاتی ۰/۳۳۴ و ضریب اهمیت ۰/۱۲۷، پس از آن شاخص فراگیر بودن و شاخص صلح با میزان بار اطلاعاتی یکسان ۰/۳۰۶ و ضریب اهمیت ۰/۱۱۶ و در نهایت شاخص‌های حکومت خوب، برابری جنسیت، ساختن جوامع و ایدز و سلامت باروری، فاقد بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت می‌باشند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

جدول ۸: توزیع فراوانی مؤلفه فرهنگی در کتاب‌های پایه ششم ابتدایی

Table 8-Frequency distribution of cultural component in sixth grade books

جمع	سیستم‌های مذهبی Religious systems	دانش بومی Indigenous Knowledge	نقد فرهنگی Cultural criticism	بازسازی فرهنگی Cultural reconstruction	حفظ فرهنگ Preservation of culture	ارزش‌های فرهنگی cultural values	میراث فرهنگی Cultural Heritage	
17	2	0	0	0	0	7	8	قرآن Quran
6	0	1	0	5	0	0	0	کار و فن‌آوری Work & Technology
17	3	0	5	0	0	6	3	تفکر و پژوهش Thinking & Reearch
6	0	0	0	1	0	1	4	فارسی (نگارش) Farsi (writing)
31	0	0	1	7	1	4	18	فارسی Farsi
89	0	4	0	12	4	2	67	مطالعات اجتماعی Social studies
57	8	0	1	0	0	17	31	هدیه‌های آسمانی hedyehae asmani
16	0	0	0	6	0	0	10	علوم Science
239	13	5	7	31	5	37	141	جمع Total

بر اساس جدول ۸، در مؤلفه فرهنگی، شاخص میراث فرهنگی با ۱۴۱ فراوانی، شاخص ارزش‌های فرهنگی با ۳۷ فراوانی، شاخص بازسازی فرهنگی با ۳۱ فراوانی، شاخص سیستم‌های مذهبی و باورها با ۱۳ فراوانی، شاخص نقد فرهنگی با ۷ فراوانی، شاخص حفظ فرهنگ دانش بومی هردو با ۵ فراوانی مشاهده گردیده است. لازم به ذکر است که بیشترین میزان فراوانی مربوط به شاخص میراث فرهنگی بوده است. به عنوان مثال، ص ۵۳ مطالعات اجتماعی، "تصویر کتابخانه‌ای با کتاب‌های مشاهیر ایران (بوستان سعدی، رباعیات خیام، شاهنامه و ...)" مربوط به شاخص

میراث فرهنگی؛ ص ۲۸ قرآن، "تصویر دختران با لباس‌های قومی مختلف دست در دست هم" مربوط به شاخص حفظ فرهنگ؛ ص ۷۹ مطالعات اجتماعی "برخی از جلوه‌های لباس‌ها طی زمان همچنان ثابت مانده و برخی از آنها تغییراتی کرده است" مربوط به شاخص بازسازی فرهنگی؛ ص ۸۳ نگارش، در جمله "به نظر دیگران با تأمل گوش می‌دهم و با پرسش مناسب دیگران را به توضیح نظر خود تشویق می‌کنم" مربوط به شاخص نقد فرهنگی؛ ص ۱۹ کار و فن‌آوری "چند نمونه صنایع دستی استان خود را نام ببرید" مربوط به شاخص دانش بومی و ص ۶۴ هدیه‌های آسمان "دین اسلام همیشه ما را در حفظ سلامت و تندرستی تشویق می‌کند" مربوط به شاخص سیستم‌های مذهبی و باورها بوده است.

جدول ۹: میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه فرهنگی در کتاب‌های درسی

Table 9-E_J & W_J the cultural component studied in textbooks

سیستم‌های مذهبی و باورها Religious systems and beliefs	دانش بومی Indigenous Knowledge	نقد فرهنگی Cultural criticism	بازسازی فرهنگی Cultural reconstruction	حفظ فرهنگ Preservation of culture	ارزش‌های فرهنگی cultural values	میراث فرهنگی Cultural Heritage	
0.445	0.241	0.383	0.685	0.241	0.704	0.713	میزان بار اطلاعاتی E _J
0.130	0.071	0.112	0.201	0.071	0.206	0.209	میزان ضریب اهمیت W _J

بر اساس جدول ۹ بیشترین میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه فرهنگی، مربوط به شاخص میراث فرهنگی با میزان بار اطلاعاتی ۰/۷۱۳ و ضریب اهمیت ۰/۲۰۹، پس از آن شاخص ارزش‌های فرهنگی با میزان بار اطلاعاتی ۰/۷۰۴ و ضریب اهمیت ۰/۲۰۶ و پس از آن شاخص بازسازی فرهنگی با میزان بار اطلاعاتی ۰/۶۸۵ و ضریب اهمیت ۰/۲۰۱، پس از آن شاخص سیستم‌های مذهبی و باورها با میزان بار اطلاعاتی ۰/۴۴۵ و ضریب اهمیت ۰/۱۳، پس از آن شاخص نقد فرهنگی با میزان بار اطلاعاتی ۰/۳۸۳ و ضریب اهمیت ۰/۱۱۲، و در نهایت شاخص‌های حفظ فرهنگ و دانش بومی به طور یکسان دارای کمترین میزان بار اطلاعاتی ۰/۲۴۱ و ضریب اهمیت ۰/۰۷۱ می‌باشد.

جدول ۱۰: توزیع فراوانی مؤلفه زیست محیطی در کتاب‌های پایه ششم ابتدایی

Table 10-Frequency distribution of environmental component in sixth grade books

جمع Total	زباله و مواد زائد waste materials	بلايای طبیعی natural disaster	آب پاکیزه clean water	محافظت از محیط طبیعی Protecting the Natural resources	انرژی Energy	جنگل زدایی Deforestation	تغییر آب و هوا change	تنوع زیستی Biodiversity		
0	0	0	0	0	0	0	0	0	قرآن Quran	
15	1	1	2	4	1	3	1	0	کار و فن آوری Work & Technology	
5	0	0	0	0	1	0	0	1	تفکر و پژوهش Thinking & Reaearch	
0	0	0	0	0	0	0	0	0	فارسی (نگارش) Farsi (writing)	
3	0	0	0	0	0	3	0	0	فارسی Farsi	
56	1	2	5	4	8	15	0	5	16	مطالعات اجتماعی Social studies
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	هدیه‌های آسمانی hedyehae asmani
51	5	5	2	8	3	14	5	0	9	علوم Science
130	7	8	9	16	13	35	6	6	30	جمع Total

بر اساس جدول ۱۰، در مؤلفه زیست محیطی، شاخص انرژی با ۳۳ فراوانی، شاخص تنوع زیستی با ۳۰ فراوانی، شاخص محافظت از محیط طبیعی با ۱۶ فراوانی، شاخص منابع طبیعی با ۱۳ فراوانی، شاخص آب پاکیزه با ۹ فراوانی، شاخص بلايای طبیعی با ۸ فراوانی، شاخص زباله و مواد زائد با ۷ فراوانی، شاخص تغییر آب و هوا و شاخص جنگل زدایی هر دو با ۶ فراوانی مشاهده گردیده است. لازم به ذکر است که بیشترین میزان فراوانی مربوط به شاخص انرژی بوده است. به عنوان مثال، ص ۹۴ مطالعات اجتماعی، "فعالیت‌هایی را که به محیط زیست دریا آسیب می‌رساند، بیان کنید" به شاخص تنوع زیستی؛ ص ۷۷ مطالعات "در بعضی جاها آب و هوا گرم و خشک، در بعضی

جاها ... و در بعضی نواحی معتدل است " مربوط به شاخص تغییر آب وهوا؛ ص ۳۴ مطالعات اجتماعی "تصویر نمودار منابع تأمین انرژی (سوخت‌های فسیلی، انرژی‌های نو...) " مربوط به شاخص انرژی؛ ص ۳۴ مطالعات اجتماعی " کشور ما از بزرگ‌ترین دارندگان منابع نفت و گاز در جهان است " مربوط به شاخص منابع طبیعی؛ ص ۲۱ علوم " برای جلوگیری یا کاهش تأثیر قطع بی‌رویه‌ی درختان و تخریب جنگل‌ها در زندگی جانداران چه راه‌هایی را پیشنهاد می‌کنید؟ " مربوط به شاخص محافظت از محیط طبیعی؛ ص ۴۰ کار و فن‌آوری " ما می‌دانیم برای داشتن آب سالم و شیرین، هزینه‌های بسیاری.. " مربوط به شاخص آب پاکیزه ؛ مطالعات اجتماعی، کاربرگی ۵ " بارش ناگهانی تگرگ در اردبیل به شکوفه‌های درختان میوه آسیب جدی وارد نموده است " مربوط به شاخص بلایای طبیعی؛ مطالعات اجتماعی، کاربرگی ۱۱ "زباله‌های اتمی، برای محیط زیست خطرناک است " مربوط به شاخص زباله و مواد زائد بوده است.

جدول ۱۱: میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه زیست محیطی در کتاب‌های درسی

معیارها	زیستی تنوع Biodiversity	تغییر آب و هوا Climate change	جنگل‌زدایی Deforestation	انرژی Energy	منابع طبیعی Natural	محافظت از محیط طبیعی Protecting the natural environment	آب پاکیزه clean water	بلائی طبیعی natural	مواد زائد و زباله Garbage and waste
میزان بار اطلاعاتی E _I	0.532	0.217	0.217	0.554	0.496	0.501	0.478	0.433	0.383
میزان ضریب اهمیت W _I	0.140	0.057	0.057	0.145	0.130	0.131	0.125	0.114	0.101

بر اساس جدول ۱۱ بیشترین میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه زیست محیطی، مربوط به شاخص انرژی با میزان بار اطلاعاتی ۰/۵۵۴ و ضریب اهمیت ۰/۱۴۵، پس از آن شاخص تنوع زیستی با میزان بار اطلاعاتی ۰/۵۳۲ و ضریب اهمیت ۰/۱۴۰ و پس از آن شاخص محافظت از محیط طبیعی با میزان بار اطلاعاتی ۰/۵۰۱ و ضریب اهمیت ۰/۱۳۱، پس از آن شاخص منابع طبیعی با میزان بار اطلاعاتی ۰/۴۹۶ و ضریب اهمیت ۰/۱۳۰، پس از آن شاخص آب با میزان بار اطلاعاتی ۰/۴۷۸ و ضریب اهمیت ۰/۱۲۵، پس از آن شاخص بلایای طبیعی با میزان بار اطلاعاتی ۰/۴۳۳ و ضریب اهمیت ۰/۱۱۴، سپس شاخص زباله و مواد زائد با میزان بار اطلاعاتی ۰/۳۸۳ و ضریب

اهمیت ۰/۱۰۱ و در نهایت شاخص‌های تغییر آب و هوا و جنگل‌زدایی به طور یکسان دارای کمترین میزان بار اطلاعاتی ۰/۲۱۷ و ضریب اهمیت ۰/۰۵۷ می‌باشند.

بحث و نتیجه‌گیری

در ارتباط با سؤال اول پژوهش، نتیجه کلی نشان داد که از دیدگاه معلمان، در وضعیت موجود برنامه درسی دوره ابتدایی به چهار بعد آموزش برای توسعه پایدار، کمتر از متوسط و میزان کمی اشاره شده است. نتایج پژوهش فضلعلی‌زاده صوفی و همکاران (۲۰۲۰)، یالچینکایا (۲۰۱۳)، گروند و بروک^۱ (۲۰۲۰)، ژئو (۲۰۲۰) که به طور کل نشان دادند در محیط‌های رسمی آموزشی میزان توجه به ESD کافی نبوده و به سطح بالاتر و بارزتری از آن تمایل دارند و این آموزش‌ها صرفاً بر جنبه‌های شناختی تأکید دارد، با نتایج سؤال اول پژوهش حاضر، همسو می‌باشد.

عوامل بسیاری سبب شده وضعیت فعلی برنامه‌درسی دوره ابتدایی از منظر توجه به ابعاد توسعه پایدار در موقعیت نامناسب باشد، عواملی همچون: کمبود محتوای مناسب، عدم توجه به آموزش‌های غیررسمی، نبود فعالیت‌های یادگیری مناسب، کمبود زمان و امکانات کافی و از این دست مسائل. نادیده گرفتن ابعاد توسعه پایدار، منجر به بروز مشکلاتی عمده زیست محیطی از قبیل تنزل کیفیت منابع طبیعی، آلودگی هوا، همچنین نابرابری‌های اقتصادی-اجتماعی، ضعف فرهنگی، بی‌هویتی و تهاجم فرهنگی خواهد شد. سیاستگذاران آموزشی همواره بایستی به این موضوع توجه داشته باشند در صورت عدم بکارگیری سیاست‌های تحولی آموزشی در راستای توسعه پایدار، جامعه در برابر شوک‌ها و تحولات غافلگیرانه پیش‌رو، آسیب‌پذیر خواهد بود. با این توصیف هر محدودیت و مانعی در برابر توسعه انسانی مانند بیکاری، تورم، فقر و آلودگی محیط زیست، بیماری، بیسوادی و نابرابری‌های اجتماعی و فرهنگی به مثابه محرومیت و ناآزادی‌هایی است که از توانمندی انسان جهت ساختن یک زندگی با کیفیت خوب می‌کاهد و در سطح جامعه سبب توسعه نیافتگی خواهد گردید.

در ارتباط با سؤال دوم پژوهش، نتایج نشان داد که از دیدگاه معلمان در وضعیت مطلوب برنامه درسی دوره ابتدایی، میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار، باید بیشتر از حد متوسط باشد که همسو با نتایج

1. Grund & Brock

پژوهش‌های فضلعلی زاده و همکاران (۲۰۲۱)؛ قهرمانی^۱، حسینی^۲ و پیرائی^۳ (۲۰۲۰)، حمیدی‌زاده و همکاران (۲۰۱۸)، کوبیش و همکاران (۲۰۲۱)، ژئو (۲۰۲۰) می‌باشد که نشان دادند هم دانش‌آموزان و هم معلمان در مقایسه با وضع موجود، در محیط‌های رسمی آموزشی به سطح بالاتر و بارزتری از ESD تمایل دارند و معتقدند ارائه آموزش‌ها، کارگاه‌ها برای ذینفعان، موجب پیشرفت ESD در مدارس محلی می‌شود. این تحولات ضروری، بوسیله‌ی بازنگری در جنبه‌های مختلف سیستم‌های مدارس سنتی، آموزش معلمان و ذی‌نفعان خارج از مدرسه، صورت می‌گیرد.

ایران علی‌رغم مواهب طبیعی و پتانسیل فراوان، همواره از چالش‌های زیادی رنج می‌برد. که بیانگر موانع جدی در مسیر توسعه پایدار می‌باشد. بی‌ثباتی نظامی و سیاسی، وابستگی عمده به درآمدهای نفتی، نابرابری‌های جنسیتی و مشارکت نداشتن جدی زنان در فرایند توسعه، از جمله موانع مهم محسوب می‌شود. از اینرو بهبود نظام‌های آموزشی و بهداشتی، گسترش مشارکت زنان، اصلاحات جهت حرکت به سوی حکمرانی خوب و دسترسی نسل جوان به اطلاعات آزاد، نویدبخش بهبود مؤلفه‌های نهادی، زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی توسعه‌ی پایدار در ایران خواهد بود (Mohamadi & Sobhani, 2018). دولت‌ها، بخصوص در کشورهای جهان سوم، قادرند بوسیله قانونمندی‌های همسو با جریان توسعه پایدار، به صورت مستقیم و غیرمستقیم، با ایجاد شرایط مطلوب به تحرک بخش خصوصی در این عرصه کمک کنند. یکی از بازوان قدرتمند هر دولتی، نظام آموزشی آن کشور محسوب می‌شود. لذا برای رسیدن به آینده‌ای پایدار، درکی عمیق‌تر از اهمیت این موضوع و نگاهی دوباره بر نظام آموزش کشور در نخستین گام ضرورت خواهد داشت. ایران همواره باید در تلاش باشد تا با برنامه‌ریزی‌های مستمر به سوی توسعه‌ای پایدار حرکت کند. توسعه‌ای که پله‌های نخستین آن در آموزش‌های دوره ابتدایی نهادینه می‌گردد. اصلاحات و اقدامات مربوط به بازنگری نظام آموزشی بایستی بر همه‌ی عناصر آموزش از جمله: قانون، سیاست،

¹ Ghahremani

² hoseini

³ piraii

آموزش، برنامه درسی، یادگیری، ارزیابی صورت گیرد تا بتوان در راستای اجرای موفق آن، به سطح مطلوبی دست یابیم.

در ارتباط با سؤال سوم، بر اساس مقایسه دو وضعیت موجود و مطلوب، به این نتیجه می‌رسیم که از نظر معلمان وضعیت موجود برنامه درسی آموزش برای توسعه پایدار به طور معناداری کمتر از وضعیت مطلوب است. از اینرو نتایج پژوهش ایلیسکو و همکاران^۱ (۲۰۱۷)، نشان داد با تغییر شیوه‌های تدریس و مشارکت معلمان در آموزش‌های پایداری، موجب تقویت مهارت و صلاحیت آنها برای تأمل در عملکردهای ESD می‌گردد. همچنین نتایج پژوهش سبرین و همکاران^۲ (۲۰۲۰)، با نتایج سؤال سوم همسو می‌باشند. تحولات کنونی در سطح جهان نشان می‌دهد که بهره‌گیری از روش‌های یادگیری سنتی جوابگوی این تغییرات و نیازهای پیرامون آن نیست. از اینرو با زدودن محرومیت و تبعیض از چهره جهان، دنیای آینده به محیطی برازنده برای زندگی توأم با امنیت، آزادی، صلح و عدالت جهانی، برابری برای همه انسان‌ها، دسترسی به آموزش‌های باکیفیت و فراگیر تبدیل خواهد شد. آنچه کشورهای کمتر توسعه یافته را از توسعه یافته جدا می‌کند صرفاً به کمبود سرمایه محدود نمی‌شود، بلکه تفاوت در بهره‌مندی از دانش هم نقش تعیین کننده‌ای در این زمینه دارد. سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های آموزشی مهم‌ترین و قدرتمندترین ابزار برای رسیدن به جایگاهی مطلوب، محسوب می‌شود. اگرچه عواملی همچون انگیزه پایین فراگیران، ضعف آموزش‌دهندگان، ضعف در محتوا، امکانات و زمان آموزش ناکافی و ضعف ارزشیابی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین چالش‌ها و مشکلات پیش روی ESD می‌باشد. نکته مهم آن است که در آموزش برای توسعه پایدار، موضوعات باید با زندگی واقعی دانش‌آموزان و تجاربشان متناسب باشد. بهترین روش برای پرداختن به این موضوعات، به صورت بین‌رشته‌ای و فرارشته‌ای می‌باشد. همچنین در زمینه ارزشیابی، باید رویکرد منعطفی همچون ارزشیابی فرآیندمحور و خود ارزشیابی را به کار ببندیم تا فرایند ارزشیابی بتواند موقعیتی برای یادگیری عمیق‌تر فراهم آورد (Ichinose, 2017).

1. Ilisko

2. Cebrian

در ارتباط با سؤال چهارم و بررسی مؤلفه اقتصادی، در محتوای کتاب‌های پایه ششم مربوط به شاخص "مصرف پایدار" و کمترین فراوانی مربوط به شاخص "فقر و برابری" بود. نتایج پژوهش حاضر با نتایج مطالعه (Rezaie & al, 2018) که در پژوهش خود نشان دادند، در علوم اجتماعی دوره ابتدایی پایه ششم بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه مصرف پایدار بوده است و انوری^۱ و همکاران (۲۰۱۵) که نشان دادند، در تحلیل محتوای کتاب‌های مطالعات اجتماعی، الگوی صحیح مصرف آب دارای بیشترین میزان بوده است، همسو می‌باشد.

بارها در بیانات رهبر انقلاب نسبت به رشد مصرف‌گرایی و تبعات منفی آن هشدار داده شده است. ایشان « اسراف را یک بیماری اجتماعی» می‌دانند که « روزبه‌روز شکاف‌های طبقاتی بین فقیر و غنی را بیشتر و عمیق‌تر می‌کند». اصلاح الگوی مصرف، تنها اصلاح مصرف نیست، بلکه اصلاح نحوه‌ای از زندگی است که مصرف در آن جایگاه ویژه‌ای دارد (Zulfiqari and Ahmadi, 2012). بنابراین باید در دوره ابتدایی بیش از پیش به اصلاح الگوی مصرف دانش‌آموزان پرداخته شود. یکی از پدیده‌هایی که اثر جبران‌ناپذیر در جامعه انسانی می‌گذارد فقر مالی است و اگر گسترش یابد جامعه را به سقوط می‌کشاند. از عوامل و ریشه‌های فقر می‌توان تورم، بیکاری، تنبلی، اسراف و نبود سنت ساده زیستی، فساد اقتصادی و تراکم ثروت نزد گروهی خاص، کاهش توان اشتغال‌زایی اشاره کرد. وقتی بخش مولد جامعه که همان کودکان و نوجوانان هستند انگیزه خود را بر اثر افزایش فقر از دست بدهند در بلند مدت رشد اقتصادی در کشور کاهش پیدا می‌کند. این امر سبب سوء تغذیه، بیماری و بی‌سوادی در فقرا می‌شود که اینها به نوبه خود باعث تداوم فقر می‌شود. از این‌رو آموزش باید مهارت‌پرور باشد به نحوی که اگر کسی در مقاطع پایین، تحصیلات خود را متوقف کرد توانایی تداوم زندگی خوب و تشکیل خانواده را داشته باشد. در این راستا بایستی موضوعاتی همچون فرایند پس‌انداز، سرمایه‌گذاری (Abedini Baltork and Jafari Samimi, 2018)، هزینه-مصرف، دانش و توانایی عملکرد اقتصادی و توسعه تفکر انتقادی و تحلیلی در آموزش‌های دوره ابتدایی مورد توجه ویژه قرار گیرد.

¹ Anvari

در ارتباط با سؤال چهارم و بررسی مؤلفه اجتماعی، بیشترین فراوانی متعلق به شاخص "بهداشت" و کمترین فراوانی متعلق به شاخص‌های "ساختن جوامع" و "ایدزو سلامت باروری" می‌باشد، که در کتاب‌های درسی به آن توجهی نشده است. نتایج این بخش با نتایج پژوهش عظیمی^۱ و همکاران (۲۰۱۷)، که نشان دادند در کتاب‌های پایه ششم به هریک از شاخص‌های آموزش بهداشت و سلامت به طور غیر متوازن توجه شده است و بیشترین فراوانی مربوط به شاخص برقراری ارتباط و سلامت تغذیه و کمترین فراوانی متعلق به شاخص کنترل و پیشگیری بیماری‌ها و مباحث معلولیت بوده است، همسو می‌باشد. در تبیین این نتایج باید اشاره کرد، هدف از آموزش بهداشت، بالا بردن سطح دانش بهداشتی و در نهایت ایجاد تغییر مطلوب در رفتار دانش‌آموزان می‌باشد. کودکان به علت ضعیف بودن، بسیار سریع‌تر از بزرگترها دچار عفونت‌ها و بیماری‌ها می‌شوند. از اینرو نیاز به چنین آموزش‌هایی بالاخص در شرایطی که جهان درگیر بیماری کووید ۱۹ می‌باشد بیشتر به چشم می‌خورد. به نحوی که اگر دانش‌آموزان آموزش‌های لازم را دیده و در وجودشان نهادینه شده باشد منجر به حفظ سلامت خود، خانواده و جامعه خواهد شد. در رابطه با مؤلفه‌هایی چون ایدز و سلامت باروری، برابری جنسیت، نیاز به توجه بیشتری احساس می‌شود و چه مسیری مؤثرتر از مسیر آموزش. با توجه به تغییر روش‌های انتقال ویروس ایدز در سطح جامعه و کاهش سن ابتلا به آن، نشان دهنده‌ی ناآشنا بودن افراد با این بیماری و ناکافی بودن برنامه‌های آموزشی است. سکوت و عدم شفافیت سازی در مورد بیماری ایدز نقطه شروع گسترش این بیماری است و آموزش‌های مدون برای پیشگیری از رفتارهای پرخطر ضروری است. نوجوانان در سنین بلوغ با سؤالات متعددی در خصوص بهداشت باروری و فعالیت جنسی مواجه می‌شوند و به دلیل اینکه نمی‌توانند از خانواده و معلمان خود سؤال کنند به سایت‌های غیر مجاز و دوستان خود رجوع می‌کنند که متأسفانه این منابع اطلاعات اشتباه و پرخطری را در اختیار آنها قرار می‌دهد. در این راستا می‌توان با احتیاط و اما به رسم ضرورت به این موارد مطابق با بافت و فرهنگ کشور در برنامه درسی دوره ابتدایی توجهات لازم صورت گیرد و به صورت غیر مستقیم به آموزش ایدز و سلامت باروری اشاره کرد.

¹ Azimi

در ارتباط با سؤال چهارم و بررسی مؤلفه فرهنگی، بیشترین فراوانی مربوط به شاخص "میراث فرهنگی" و کمترین فراوانی مربوط به شاخص "دانش بومی" و "حفظ فرهنگ" بود. نتایج این پژوهش با پژوهش‌های سبوحی^۱ و شریفی^۲ (۲۰۱۷)، که نشان دادند میزان توجه به مؤلفه میراث فرهنگی باستانی، در میان سایر مؤلفه‌های هویت فرهنگی توجه بیشتری شده است همسو است و با پژوهش پیروزه و صبوری (۲۰۱۶)، در تحلیل کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی که نشان دادند در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی توجه به اجزای میراث فرهنگی و باورها و ارزش‌های مذهبی، تنها از نظر بعد اماکن و بناهای تاریخی و مناسک و سنت‌های دینی مورد توجه قرار داده است با نتایج پژوهش حاضر هم راستا می‌باشد. در عصر حاضر به طور فزاینده‌ای شاهد بی‌مهری و تخریب میراث فرهنگی و طبیعی ایران می‌باشیم؛ و حفظ و نگهداری از آنها فرهنگی است که باید از کودکی آموزش داده شود تا در ذهن و باور آنها نقش ببندد. آموزش همواره سعی دارد تا کودکان را با مفهوم میراث فرهنگی آشنا کند اما تأثیر این دروس چشمگیر نمی‌باشد چرا که آموزش‌ها به صورت تئوری است نه عملی. تنوع فرهنگی در ایران مبحثی است که سیستم آموزشی با توجه به آن، می‌تواند علاوه بر معرفی میراث فرهنگی مشترک، به آموزش فرهنگ و تاریخ هر منطقه به کودکان آن اقلیم اقدام کند. تا منجر به تقویت و پشتیبانی از میراث فرهنگی اجداد خود گردد و با لزوم حفاظت از آن، به طور یقین در بزرگسالی به فرهنگ و تاریخ دیگر مناطق نیز احترام خواهد گذاشت. آموزش و پرورش از جمله نهادهایی است که باید از هویت ملی و فرهنگی جامعه حراست کند و در انتقال آن به نسل جدید گام‌های مؤثری بردارد. آشنایی و بکارگیری دانش‌های بومی که سینه به سینه از اجدادمان به جای مانده، نقش پررنگی در هویت بخشی در کودکان ایفا می‌کند. احساس بی‌ریزگی و جدایی فرهنگی نوجوانان با نسل کهنسال و میانسال، بی‌معنایی و هدفدار نبودن زندگی را در آنان پدیدار می‌سازد که به ابتذال فرهنگی ختم می‌شود. بی‌هویتی منجر به عدم تفاخر به ایران و ایرانی بودن، گرایش به فرهنگ کشورهای توسعه یافته، تقلید از مدها و سبک‌های غربی، تمایل به زندگی در سایر کشورها، استفاده از الفاظ زبان بیگانه و مهاجرت می‌گردد. کتاب‌های درسی با توانمندی و ظرفیت بالایی که دارند مهمترین عرصه برای معرفی و نهادینه کردن هویت ملی هستند.

¹ Sabohi

² Sharifi

در ارتباط با سؤال چهارم و بررسی مؤلفه زیست محیطی، بیشترین فراوانی در محتوای کتاب‌های پایه ششم مربوط به شاخص "انرژی" و کمترین فراوانی مربوط به شاخص "جنگل زدایی" و "تغییر آب و هوا" بود. نتایج این پژوهش همسو با پژوهش قهرمانی، حسینی و پیرائی (۲۰۲۰)، است که در پژوهش خود نشان دادند در محتوای علوم تجربی دوره ابتدایی به شاخص‌های منابع طبیعی، حفظ اکوسیستم تا حدودی و به شاخص انرژی به میزان مناسبی اختصاص یافته است. همچنین همسو با پژوهشی است که در نتایج پژوهش خود اشاره کردند؛ در محتوای کتاب‌های پایه چهارم ابتدایی به بعد زیستی در شاخص‌های انرژی، تنوع زیستی و تغذیه سالم به میزان خوبی توجه شده است (Baniasadi, Baazargaan, Saadeghi, 2021)؛ علاوه بر این همسو با پژوهش رضایی و همکاران (۲۰۱۸)، است که در تحلیل محتوای کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی، نشان دادند؛ مقوله جنگل‌زدایی فاقد فراوانی می‌باشد و نیز با پژوهش یالچینکایا (۲۰۱۳) و چوهان^۱ (۲۰۱۵)، که نشان دادند در کتاب‌های دوره ابتدایی به حوزه تغییرات آب و هوایی، آگاهی از بلایا و منابع طبیعی در متن بسیار اندک توجه شده است، همسو می‌باشد. در تبیین این قسمت از نتایج پژوهش باید اذعان داشت، امروزه انرژی بخش جدایی‌ناپذیر از زندگی بشر در جوامع مدرن و صنعتی است و ایران به عنوان یک کشور در حال توسعه همواره نیازمند توجه به فناوری‌های برتر، تأمین امنیت انرژی، تولید انرژی پاک، گسترش نیروگاه‌های انرژی تجدید پذیر و هسته ای است. به علت محدودیت در منابع طبیعی کشورمان و وجود میدان رقابتی شدید در زمینه استخراج و استفاده از منابع فناپذیر و فناپذیر در سطح جهان، ضرورت آموزش انواع انرژی و مصرف بهینه و رفتار صیانتی از آن، به منظور استفاده نسل‌های آینده، بیش از پیش حائز اهمیت می‌باشد. درختان جنگلی نیز به عنوان سرمایه‌های اصلی حیات بشریت محسوب می‌شوند و نابودی و خرابی این موهبت عظیم الهی، منجر به خسارت‌های جبران‌ناپذیری می‌شود. جنگل‌زدایی به دلایل مختلف همچون فعالیت‌های کشاورزی، صنعت چوب، شهرسازی، معادن، آتش‌سوزی جنگل رخ می‌دهد. این مسائل منجر به اثرات زیانباری مانند عدم تعادل آب و هوا، سیل، افزایش گرمایش جهانی، فرسایش خاک، انقراض حیات وحش می‌شود. هریک از این معضلات، زندگی بشریت را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد. بنابراین جلوگیری از جنگل‌زدایی و حفظ گیاهان طبیعی، نیازمند قوانین مربوط به چوب، سوخت چوبی، کشاورزی، شهرسازی و استفاده دیگر می‌باشد. آموزش چنین قوانینی در دوره ابتدایی پایه‌گذار تحولات عظیم در راستای حفظ جنگل و محیط زیست خواهد بود. تغییر و تحولات آب و هوایی به شدت بر روی سلامت زندگی انسان‌ها تأثیرگذار است. باران‌های ناگهانی و سیل آسا، طوفان‌های مهیب با قدرت پیش‌بینی‌ناپذیر، کاهش دما و یخبندان‌های شدید و طولانی، خشکسالی‌های گسترده و دمای بالای هوا همگی از نشانه‌های تغییر اقلیم در کره‌ی زمین هستند که غیرقابل پیش‌بینی بودن و مهارناپذیری

¹ Chohan

آن‌ها، فاجعه بارتر از هر موضوع دیگری است. با افزایش آگاهی‌های عمومی، مصرف بهینه سوخت و انرژی، افزایش سطح فضای سبز و جلوگیری از تخریب جنگل‌ها، بازیافت مواد و استفاده از انرژی‌های جایگزین سوخت‌های فسیلی مانند باد و خورشید می‌توان این پدیده و اثرات منفی آن بر زندگی بشر را کنترل کرد. پرداختن به این موارد در سطح آموزش‌های دوره ابتدایی بسیار حائز اهمیت می‌باشد، چرا که آموزش‌های لازم تئوری و عملی و شناخت بیشتر دانش‌آموزان نسبت به این تغییرات و راه‌های جلوگیری از آن می‌تواند منجر به حفظ بهتر محیط زیست گردد. به طور کلی می‌توان گفت کتاب‌های مقطع ابتدایی ظرفیت بالایی جهت اشاره به مؤلفه‌های توسعه پایدار دارد که سیاستگذاران و برنامه‌نویسان درسی همواره باید این قابلیت را مدنظر اقدامات آموزشی خود قرار دهند.

در نهایت بر اساس نتایج پژوهش پیشنهاد می‌شود برای داشتن جامعه‌ای خوب و پایدار، می‌بایست مدارس به عنوان نمونه جامعه‌ای کوچکتر، محیطی مناسب برای انجام فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی فراهم سازند و با ارائه پروژه‌های عملی و مسئولیت‌های محدود برای اداره مدرسه و نقش‌آفرینی در واحد کلاس و محیط مدرسه، شهروندانی مسئولیت‌پذیر برای جامعه کنونی تربیت کنند. در این راستا می‌توان از آموزش‌های غیر رسمی و ضمنی و فعالیت‌هایی چون داستان‌خوانی، شعرخوانی، و ارائه نمایش‌ها، اردوهای آموزشی استفاده نمود. همچنین پیشنهاد می‌شود برای ارتقای آگاهی‌های معلمان دوره ابتدایی در مورد توسعه پایدار و اصلاح نگرش و شیوه تدریس آنها، کارگاه‌های آموزشی ارائه گردد. بر اساس نتایج بخش تحلیل محتوا پیشنهاد می‌شود به موضوعاتی همچون فقر و برابری، آیدز و سلامت باروری، دانش بومی و حفظ فرهنگ، جنگل زدایی و تغییر آب و هوا در کتاب‌های پایه ششم بیشتر توجه شود. تا بدین طریق بتوان به توسعه‌ای پایدار، عمیق و کارآمد در سطح مقطع ابتدایی دست یافت. به پژوهشگران دیگر نیز توصیه می‌شود با کمک ابزار مصاحبه و نظر متخصصان به بررسی این موضوع بپردازند.

References

- Abedini Baltork, M and Jafari Samimi, A. (2018). Content analysis of economic literacy education in sixth grade. *Journal of Curriculum Research*, 9(2), 103-85.[In persian]
- Abedini Baltork, M; Liaghtdar, M.J & Mansoori, S (2015). Representations of Gender Roles in the Textbooks of Sixth Year of Primary School in Iran. *Woman & Society*. 5(20): 19-34.[In persian]
- Anvari A; Mehse; Tahmasabi Aghbalaghi, D; Bakerifar, S and Shamalo, M (2015). Review of social studies books of elementary school in the academic year 2015-2016 vertically based on the indicators of the correct consumption pattern. The 5th National Conference on Sustainable Development in Educational Sciences and Psychology, Social and Cultural Studies. Tehran: Mehr Arvand Institute of Higher Education. [In persian]

- Azimi M, Adib Y, Matlabi H. (2017). Health Education and Health Promotion Curriculum of Grade six is Based on the Assumption of Health System . *Educ Strategy Med Sci* .10 (2) :91-102. [In persian]
- Babaeifard, A.A.(2010). Cultural Development and Social Development in Iran. *refahj*. 10(37), 7-56. [In persian]
- Baniasadi,. N, Baazargaan,. Z, Saadeghi, N. (2021).Teaching 4th Graders Concepts Related to Sustainable Development: An Experiment. *QJOE* . 36 (4) :27-50.[In persian]
- Catarci, M. (2021). Intercultural Education and Sustainable Development. A Crucial Nexus for Contribution to the 2030 Agenda for Sustainable Development. *Social Sciences*, 10(1). 24.
- Cebrian, G., Palau, R., & Mogas, J. (2020). The smart classroom as a means to the development of ESD methodologies. *Sustainability*, 12(7). 3010.
- Chohan, B. I. (2015). A Comparative Study of Elementary Level Urdu Curriculum in terms of Socio-cultural and Environmental Perspectives of Education for Sustainable Development. *FWU Journal of Social Sciences*, 9(2). 95.
- Ellyatt, W. (2022). Education for Human Flourishing—A New Conceptual Framework for Promoting Ecosystemic Wellbeing in Schools. *Challenges*, 13(2), 58.
- Fazlalizadeh Sufi, Sh Gahramani, J and Alizadeh Aghdam, M.B. (2020). Analysis of curriculum existing elementary period in terms of economic education; challenges and barriers. *Journal of Educational Administration Research Quarterly*.11(42): 103-114.[In persian]
- Fazlalizadeh Sufi, Sh; Gahramani, J and Alizadeh Aghdam, M.B. (2020). Identifying and determining the coefficient of importance of the economic education components in the primary school curriculum and the upper documents of the educational system from the point of view of experts and teachers. *The second national conference of new findings in the field of teaching-learning in elementary school*. Hormozgan: Bandar Abbas.[In persian]
- Gahremani,J; hoseini,M.J & piraii ,Z(2020). Investigating the Status of Sustainable Development Components in the Experimental Science Curriculum Iran's Elementary Period and Providing a Desirable and Accredited Framework . *Journal of Educational Administration Research Quarterly*. 11(43):43-54.[In persian]
- Ghofrani, A (2017). Education based on cloud computing in schools and realizing sustainable development. The second international innovation and research conference in educational sciences, management and psychology. Tehran: Soroush Hekmat Mortazavi Center for Islamic Studies and Research.[In persian]
- Grund, J., & Brock, A. (2020). Education for sustainable development in Germany: Not just desired but also effective for transformative action. *Sustainability*, 12(7). 1-20.
- Hamidzadeh,K; Fathi Vajargah, K; Arefi,M & Mehran,G(2018). The Systematic Analysis of Multicultural Education in Iran. *Journal of Research in Educational Science*. 12(42): 25-38.[In persian]

- Hashemi, F and Jafari, A (2018). Synthesis of research on the role of education in sustainable development. The second national conference of new developments in the field of science and meta-science of management, economics, educational sciences, philosophy. Mashhad: Qur'an and Epistemology Research Group.[In persian]
- Ichinose, T. (2017). An analysis of transformation of teaching and learning of Japanese schools that significantly addressed education for sustainable development. *Journal of Teacher Education for Sustainability*, 19(2). 36-50
- Japan National Commission, (2016). A Guide to Promoting ESD (Education for Sustainable Development). March 2016 Office of the Director-General for International Affairs, Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology Japan National Commission for UNESCO.
- Kashani, M and Rostampour, M (2012). Education, the most vital tool in the path of sustainable development. *social sciences*. 17(67), 81-89. [In persian]
- Kubisch, S., Parth, S., Deisenrieder, V., Oberauer, K., Stötter, J., & Keller, L. (2021). From Transdisciplinary Research to Transdisciplinary Education—The Role of Schools in Contributing to Community Well-Being and Sustainable Development. *Sustainability*, 13(1). 1-13.
- Mahmoodi S. (2018).Content Analysis of Heavenly Gifts Elementary Textbooks in Term of Concerns About Environmental Ethics. *qaiie* . 3 (3) :131-162.[In persian]
- Mohamadi S & Sobhani N(2018). Evaluation of Sustainable Development Indicators in the Middle East with an emphasis on Country Iran. *Geographical Planning of Space Quarterly Journal*. 8(28):99-114.[In persian]
- Molaei, Y & Amin Mansour, J(2019). National Strategy for Sustainable Development: The Challenges and Opportunities. *POLITICS QUARTERLY: JOURNAL OF FACULTY OF LAW AND POLITICAL SCIENCE*. 49(3): 837-862.. [In persian]
- Pirouzeh, L and Sabouri, H. (2016). Analysis of Persian books of the six-year primary period based on the components of national identity with regard to the place of national identity in Iran's education in 2015. The third knowledge and technology conference of educational sciences, social studies and psychology of Iran. Tehran: Sam Iranian Institute for Organizing Knowledge and Technology Development Conferences.[In persian]
- Pisano, U., Lange, L., Berger, G., & Hametner, M. (2015). The sustainable development goals (SDGs) and their impact on the European SD governance framework. *ESDN Quarterly Report*, (35). 1-67.
- Rezaei, Maryam. (2015). Designing and validating a suitable curriculum model for education for sustainable development in Iran's elementary school (Master's Thesis). Tehran: Shahid Rajaei Tarbiat University.[In persian]
- Rezaie, M; Ahmadi Gh. A; Imam jomee, S. M. R & Nasri S (2018). Surveying the Degree of Attention to Education for Sustainable Development in the Development in the Elementary School's Social Sciences Curriculum. *Curriculum Planning Knowledge & Reserch in Educational Sciences*. 15(30):28-42 [In persian]

- Sabohi, A and Sharifi, S. (2017). Analysis of the content of the fourth grade social studies book based on the components of cultural identity. The third national conference of modern studies and research in the field of educational sciences and psychology. Qom: Permanent Conference Secretariat..[In persian]
- UNESCO (2002). Education for sustainability from Rio to Johannesburg: Lessons learnt from a decade of commitment. World Summit on Sustainable Development Johannesburg, 26 August – 4 September 2002, Paris.
- UNESCO (2002). Education for sustainability from Rio to Johannesburg: Lessons learnt from a decade of commitment. World Summit on Sustainable Development Johannesburg, 26 August – 4 September 2002, Paris.
- UNESCO (2014). Unesco Roadmap for Implementing the Global Action Programs on Education for Sustainable Development. Published in 2014 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 7, place de Fontenay, 75352 Paris 07 SP, France.
- UNESCO (2018). Issues and trends in Education for Sustainable Development. Published in 2018 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France.
- UNESCO (2020). Covid-19 crisis and curriculum: sustaining quality outcomes in the context of remote learning. education sector issue notes. Issue note 4.2- April 2020. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373273>.
- UNESCO-Iran National Commission (2015). Education for sustainable development. irunesco.org. 1395/03/24
- UNESCO-Iran National Commission. (2015). Education for sustainable development. irunesco.org. 2015.03.24.[In persian]
- Wals, A. E. (2013). Sustainability in higher education in the context of the UN DESD: a review of learning and institutionalization processes. *Journal of Cleaner Production*, 62, 8-15.
- Yalcinkaya, E. (2013). Analyzing primary social studies curriculum of turkey in terms of unesco educational for sustainable development theme. *European Journal of Sustainable Development*, 2(4). 215-215.
- Zhou, R. K. (2020). Education for Sustainable Development (ESD) in China's Local Primary Schools: A Pilot Study. *European Journal of Sustainable Development*, 9(4). 118-118.
- Zulfiqari, A and Ahmadi, A (2012). Comparing consumption discourses with an emphasis on the opinions of the Supreme Leader. *Basij Strategic Studies Journal*, 16(61), 34-64.[In persian]

Assessing the current and desirable status of the curriculum for education for sustainable development in primary school from the perspective of teachers and analyzing its content in textbooks

Shima Maleki¹, Abdollah Ghasemtabar kashikola^{*2}, Mehdi Arabzadeh³

Abstract:

The aim of this study was to investigate the current and desirable status of the curriculum for primary school from the perspective of teachers and analyze its content in the sixth grade textbooks. The research design is a quantitative type and the research method is descriptive-survey; The statistical population included 250 primary school teachers in Babolsar. Based on Morgan's table, a sample of 148 people was selected by stratified proportional sampling. The instrument in this section is a researcher-made questionnaire that was used with a CVR of more than 0.56 and reliability with a Cronbach's alpha coefficient above 0.92. In the second part, the research method is content analysis. The statistical population of this section is the sixth grade textbooks in the academic year 1300-1499, which includes all books in this grade (Quran, heavenly gifts, social studies, writing, work and technology, thinking and research, Persian and science) with the exception of mathematics. The checklist instrument with CVR was 0.90 and its reliability with agreement coefficient of 0.77 was used. Shannon entropy method was used to analyze the data. Findings in the first part showed a little, the level of significance calculated between the two existing and desirable conditions is 0.001 ($p < 0.05$); In the content analysis section, in the economic component, the index of "sustainable consumption", in the social component, the index of "health", in the cultural component, the index of "cultural heritage" and in the environmental component, the index of "energy" have received the most attention. The results showed that in the opinion of teachers, the current situation of the education curriculum for sustainable development is significantly less than the desired situation, and in order to reach the desired position, the elementary school curriculum should be reviewed.

Keywords: Education for sustainable development, existing curriculum, Desirable curriculum, textbooks

¹ University of mazandaran, Babolsar, Iran.

² Professor, University of mazandaran, Babolsar, Iran. Corresponding Author: edpes60@hotmail.com

³ Associate Professor in Curriculum Studies University of mazandaran, Babolsar, Iran.